

ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์: เสริมสร้างหรือฉุดรั้ง Electronic Democracy: Strengthen or Hold Back?

วีระ เลิศสมพร¹

Veera Lertsomporn²

บทคัดย่อ

ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มีทั้งกรณีเสริมสร้างและกรณีฉุดรั้งต่อ “ความเป็นประชาธิปไตย” ในภาพรวม ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไม่ควรถูกปล่อยให้ดำเนินไปด้วยวิถีทางอันเป็นอิสระด้วยสภาวะธรรมชาติของตนเอง ทว่าภาครัฐ ภาคพลเมือง และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันพิจารณาเพื่อวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ไว้ล่วงหน้าทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อขับเคลื่อนประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไปในทิศทางบวกเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าการฉุดรั้ง

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย, อิเล็กทรอนิกส์, เสริมสร้าง, ฉุดรั้ง

Abstract

There are both strengthening and hold back effects for democracy in the whole picture from electronic democracy. Electronic democracy should not freely proceed by its nature. In contrast, public, civic, and other sector should consider together for strategic planning in short and long term in order to drive electronic democracy through positive and creative direction which it is more strengthening than hold back democracy.

Keywords: electronic, democracy, strengthen, hold back

---

¹ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา 19 หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000

อีเมลติดต่อ: veera_2512@yahoo.com

² School of Political and Social Science, University of Phayao. 19 Moo 2 Tambon Maeka, Amphur Muang Phayao 56000 Thailand E-mail: veera_2512@yahoo.com

“การนำนโยบายเรื่องประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์สู่การปฏิบัติให้ได้ผลอย่างแท้จริง สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือต้องมีแผนงานที่รอบคอบถี่ถ้วนและครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ เพื่อให้พลเมืองได้เรียนรู้วิธีใช้ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์” (Watson & Mundy, 2001, p. 27-30)

จากเนื้อหาใจความข้างต้น ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ว่า เรื่อง “ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์” เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ต้องผ่านการกำหนดเป็นแนวนโยบายและนำสู่การปฏิบัติโดยรัฐบาลหรือภาครัฐ ภายใต้แผนงานที่รอบคอบและครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ โดยมีเหตุผลมุ่งหวัง เพื่อให้พลเมืองได้เรียนรู้วิธีการของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ที่โน้มเอียงไปในทิศทางที่ดี ทิศทางที่เป็นบวก หรือทิศทางที่สร้างสรรค์ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ในอีกนัยหนึ่งได้ว่า หากไม่ดำเนินการเช่นนี้แล้ว การใช้หรือการดำเนินการของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ของพลเมือง อาจทำให้เกิดผลในทิศทางตรงข้าม

ผู้เขียนจึงเกิดคำถามขึ้นมาในบัดดลว่า ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์สามารถดำเนินไปด้วยวิถีทางอันเป็นอิสระด้วยสภาวะธรรมชาติของตนเองโดยไม่ต้องให้รัฐบาลหรือภาครัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวในลักษณะของการวางแผนและกำหนดเป็นนโยบายได้หรือไม่เพราะเหตุใด วิถีทางอันเป็นอิสระหรือวิถีทางภายใต้การนำสู่กระบวนการนโยบาย วิถีทางไหนจะส่งผลให้ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์เสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น หรือว่าจุดรั้งความเป็นประชาธิปไตยให้อยู่กับที่ ก้าวออกไปข้างหน้าอย่างเชื่องช้า รวมทั้งเดินถอยหลัง

คำศัพท์ “ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (electronic democracy/e-democracy)” หรือสามารถเรียกขานอื่นๆ เช่น 1) teledemocracy 2) digital democracy 3) virtual democracy 4) cyber democracy เป็นต้น มีองค์ประกอบสำคัญอยู่สองประการ ได้แก่ ประการแรก การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และประการที่สอง การมีส่วนร่วมของพลเมือง โดยรัฐบาลหรือภาครัฐใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองอันเป็นการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย (Norriss & Reddick, 2013, p. 201-216) ซึ่งดำเนินการได้ในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับโลก ทั้งนี้ มีภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐบาล ผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง สื่อ พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ องค์กรภาคประชาสังคม องค์กรภาครัฐระหว่างประเทศ พลเมือง ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น (Duruji, Gberevbie, and Oluranti, 2015, p. 93-99)

เป้าหมายของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (Watson & Mundy, 2001, p. 27-30) คือ การที่รัฐบาลดำเนินการทำให้เทคโนโลยีสารสนเทศมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีประสิทธิภาพ หมายถึง รัฐบาลดำเนินการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพลเมืองและรัฐบาลเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และประหยัด ลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องลงไปได้เป็นจำนวนมาก มีประสิทธิผล หมายถึง รัฐบาลดำเนินการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทำให้เกิดความโปร่งใสมากยิ่งขึ้นในสายตาของพลเมือง และพลเมืองมีความพึงพอใจมากยิ่งขึ้นในการสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการของหน่วยงานภาครัฐ (ที่รัฐเตรียมไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ) หากรัฐบาลสามารถดำเนินการทำให้เทคโนโลยีสารสนเทศมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จะนำมาซึ่งความนิยมชมชอบของพลเมืองและความเข้มแข็งสมบูรณ์ของประชาธิปไตย

เมื่อกล่าวถึงความเป็นมาของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ หลายคนอาจคิดว่าเกิดขึ้นอย่างเด่นชัดเป็นที่ประจักษ์จนได้รับการอ้างอิงกล่าวถึงในระดับโลก คือ กรณีปรากฏการณ์ “อาหรับสปริง (Arab spring)” หรือ “การปฏิวัติดอกมะลิ (Jasmine revolutions)” หรือ “การปฏิวัติตูนีเซีย (Tunisia revolutions)” ในช่วงปลายปี ค.ศ. 2010 ที่เกิดการลุกฮือของประชาชนในประเทศเพื่อต่อต้านและโค่นล้มผู้ปกครองในระบอบเผด็จการ (เริ่มต้นที่ประเทศตูนีเซียเป็นประเทศแรก) โดยไม่เพียงแต่มีฐานจากโลกาภิวัตน์แต่ยังรวมถึงเครือข่ายสังคมผ่านอินเทอร์เน็ต ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น เฟซบุ๊ก (Facebook) บล็อก (Blog) ทวิตเตอร์ (Twitter) ยูทิวบ์ (YouTube) เป็นต้น (Abbot, 2012, p. 333-357) ทว่าแท้จริงแล้ว ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มีที่มาก่อนหน้านั้นหลายปี

รัฐบาลและรัฐสภาแห่งสหราชอาณาจักรพยายามใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในช่วงภายหลังสิ้นสุดการเลือกตั้งแล้ว อันจะนำมาซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมและความรู้สึกผูกพันกับรัฐหรือรัฐบาลเพิ่มมากยิ่งขึ้น (Moss & Coleman, 2014, p. 410-427) ช่วงก่อน ค.ศ. 1997 รัฐบาลที่มาจากพรรคอนุรักษนิยม (conservative government) มีความพยายามส่งเสริมเรื่อง “รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (e-government)” ผ่านกรอบแนวคิดที่เน้นประเด็นการเตรียมข้อมูลและการให้บริการแก่ประชาชน สืบเนื่องมาจนถึงรัฐบาลชุดถัดมาที่มาจากพรรคแรงงาน ในปี ค.ศ. 2001 ที่แนวนโยบายเพิ่มเติมประเด็นเรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการออกเสียง (voting) การสื่อสารสองทางระหว่างประชาชนกับภาครัฐ ความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมและติดตามกระบวนการต่าง ๆ ของการดำเนิน

นโยบายภาครัฐ ซึ่งเป็นการแสดงพันธสัญญาจากรัฐบาลสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์

จากเอกสารเบื้องต้นที่ได้จากการประชุมคณะรัฐมนตรีแห่งสหราชอาณาจักรในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2002 มีการให้คำนิยามประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ว่า หมายถึง การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการกระตุ้นวิถีชีวิตของคนในชาติที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและประชาธิปไตยให้มีพลังและมีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารช่วยเปิดช่องทางการสื่อสารซึ่งกันและกันระหว่างประชาชน รัฐบาล ตัวแทนที่มาจากการเลือกตั้ง พรรคการเมือง และประชาสังคม ทั้งนี้ อินเทอร์เน็ตไม่ใช่อุปสรรคที่แก้ปัญหาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในทุกเรื่อง ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์เป็นส่วนช่วยเติมเต็มความสมบูรณ์ของโครงสร้างความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าเข้ามาแทนที่โครงสร้างต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม

ในเอกสารดังกล่าวได้นำเสนอนโยบายการพัฒนาประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ออกเป็น 2 แนวทาง คือ

1) การออกเสียงหรือลงคะแนนเสียงอิเล็กทรอนิกส์ (e-voting) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการอำนวยความสะดวกในการเลือกตั้ง

2) การมีส่วนร่วมอิเล็กทรอนิกส์ (e-participation) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเพิ่มช่องทางใหม่ ๆ สำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย

ทั้ง 2 แนวทางข้างต้น มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ การเปิดช่องทางให้ปัจเจกบุคคลและกลุ่มทุกกลุ่มเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของพลเมือง (inclusion: a voice for all) การเปิดกว้างของข้อมูลข่าวสาร (openness: electronic provision of information) ความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว (security and privacy: a safe place) การรับฟังเสียงและการตอบสนองที่มีต่อประชาชน (responsiveness: listening and responding to people) และการปรึกษาหารือในเชิงแสวงหาทางออกร่วมกัน (deliberation: making the most of people's ideas)

ในปี ค.ศ. 2005-2006 ได้มีการดำเนินการประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์จากระดับชาติลงสู่ระดับท้องถิ่น (the national project for local e-democracy) มีการนำเอาระบบการร้องเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ (e-petitioning) มาใช้ ซึ่งเริ่มก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2006 โดยในช่วง

ระหว่างปี ค.ศ. 2006-2010 พบว่า มีข้อร้องเรียนส่งผ่านทางเว็บไซต์รับเรื่องร้องเรียนกว่า 30,000 เรื่องร้องเรียน มีทั้งกรณีข้อร้องเรียนบางข้อร้องเรียนได้รับความสนใจมากที่สุดจากผู้คลิกผ่านระบบออนไลน์เข้ามาดูในประเด็นนี้ ที่ส่งผลให้สื่อมวลชนสนใจติดตามและนำเสนอเป็นข่าวสู่สาธารณะ และกรณีข้อร้องเรียนที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากนัก

ข้อจำกัดของระบบการร้องเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ คือ ระบบนี้ถูกจำกัดวงให้เป็นการร้องเรียนโดยปัจเจกบุคคลภายใต้การตอบสนองแบบง่าย ๆ ได้แก่ “ใช่ (yes)” หรือ “ไม่ใช่ (no)” โดยปราศจากการถกเถียง การถกถ่วง และการหลอมรวมแนวคิดซึ่งกันและกันของบุคคลต่าง ๆ ทำให้ไม่เกิดการสะท้อนความคิดเชิงกลุ่มคนที่ถกกันเชิงปรึกษาหารือเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกัน หากแต่เป็นการแสดงข้อเรียกร้องเชิงปัจเจกบุคคลเสียมากกว่า

มาถึงยุครัฐบาลผสมระหว่างพรรคอนุรักษ์นิยมและพรรคเสรีนิยมประชาธิปไตยในปี ค.ศ. 2010 ได้มีการเพิ่มเติมแนวคิดใหม่ที่น่าสนใจ คือ “ปัญญาจากมวลชน (crowdsourcing)” หมายถึง การที่ภาครัฐใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางเปิดรับความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากประชาชนที่ช่วยเสริมมุมมองอันเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการออกกฎหมายด้วย

มีการเปิดเวทีพูดคุยแสดงความคิดเห็นกันแบบออนไลน์ (online forums) ซึ่งเวทีที่มีขอบเขตของประเด็นพูดคุยกว้างใหญ่และหลากหลายประเด็น มีโอกาสประสบความสำเร็จน้อยกว่าเวทีที่มีขอบเขตของประเด็นพูดคุยที่มีขนาดเล็กกว่า ด้วยเพราะเป็นประเด็นเฉพาะที่มีการจัดเตรียมโครงสร้างของกระบวนการในการพูดคุย ปรึกษาหารือเชิงแสวงหาทางออกไว้แล้วเป็นอย่างดี

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเรื่องราวของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศค่ายเสรีนิยมประชาธิปไตยที่มีนัยเชิงบวก ตรงกันข้ามกับเรื่องราวของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ในประเทศค่ายสังคมนิยมที่มีนัยเชิงลบ ยกกรณีตัวอย่างเช่นที่รัสเซีย รัฐบาลรัสเซียให้การสนับสนุนทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับเว็บไซต์ที่วิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายตรงข้ามรัฐบาล มีการดำเนินการครอบงำวิถีชีวิตวัยรุ่นในรัสเซียในลักษณะให้เสพสื่อที่เน้นความบันเทิงเร้าอารมณ์ผ่านวิดีโอในยูทิวบ์เวอร์ชันรัสเซีย RuTube และ Russia.ru ที่ทำให้สัมพันธ์กับเรื่องราวเชิงการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองในปริมาณที่น้อยมาก (Morozov, 2011, p. 18-21)

นักวิชาการด้านนโยบายต่างประเทศบางท่าน กล่าวไว้ว่า การปฏิวัตินั้นขึ้นอยู่กับประชาชน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสื่อโซเชียล (social media) และอินเทอร์เน็ต ซึ่งทั้งสื่อโซเชียลและอินเทอร์เน็ตก่อให้เกิดผลทั้งด้านส่งเสริมประชาธิปไตยและขัดขวางหรือฉุดรั้งประชาธิปไตย ผู้ที่นิยมในความเป็นโลกไซเบอร์ (cyber-utopians) ไม่ควรมองแต่เฉพาะด้านบวกเพียงอย่างเดียว หากควรระมัดระวังและวิเคราะห์มุมมองอื่นที่เป็นไปในทิศทางตรงข้ามด้วย (อย่ามองโลกสวยแต่เพียงด้านเดียว/ผู้เขียน) ด้วยเพราะว่า ระเบิดเบ็ด็จการอำนาจนิยมกำลังปรับตัวเองให้ดำรงอยู่รอดและเข้ากันกับโลกยุคอินเทอร์เน็ต

ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มีได้เกิดขึ้นแต่เฉพาะภายในประเทศ ๆ หนึ่งเท่านั้น หากยังเกิดขึ้นในลักษณะข้ามประเทศอีกด้วย (Firchow, 2013, p. 347-356) ในสมัยสงครามเย็น อเมริกาใช้คลื่นวิทยุผ่านรายการเสียงอเมริกา (Voice of America) และการนำเครื่องถ่ายเอกสารที่ลักลอบส่งไปคิวบาเพื่อพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ในลักษณะดำเนินการใต้ดินแบบไม่เปิดเผย เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยสู่การรับรู้ของประชาชนชาวคิวบา มาถึงยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงมาใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือส่งเสริมประชาธิปไตยผ่านองค์กร United States Agency for International Development (USAID) ในการให้ทุนสนับสนุนโครงการต่าง ๆ โดยหนึ่งในนั้น คือ โครงการสนับสนุนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) ผ่านโครงข่ายอินเทอร์เน็ต แบบไม่เปิดเผยผ่านผู้ที่ได้รับการว่าจ้าง (contractor) ให้ดำเนินการในคิวบา ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จและได้รับภาพลักษณ์ในเชิงลบจากกรณีอื้อฉาว นาย Alan Gross ผู้ได้รับการว่าจ้างจาก USAID ถูกจับและตัดสินให้จำคุก 15 ปี ฐานความผิดว่าด้วยการละเมิดเอกราชและดินแดนแห่งรัฐคิวบา

ยังไม่มียานวิจัยใดที่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่า การดำเนินกลวิธีที่พยายามเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมืองและระบอบการปกครองจากอำนาจนิยมเป็นประชาธิปไตย โดยใช้วิธีแบบอเมริกาดำเนินการผ่าน USAID จะทำให้ประสบผลสำเร็จ ในทางตรงข้าม ควรดำเนินวิธีอื่นจะได้ผล มีความชอบธรรม และมีความโปร่งใสมากกว่า กล่าวคือ การกำหนดแนวนโยบายมุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือสนับสนุนประเทศนั้น ๆ ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) โดยบูรณาการประเด็นเรื่องความเป็นประชาธิปไตยในเชิงบวก เข้าไปด้วย ไม่ควรดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตยในประเทศเหล่านี้ด้วยวิธีการแบบแฝงเร้น ไม่เปิดเผย

ภายหลังจากอธิบายถึงคำนิยามและความเป็นมาของประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ทั้งกรณีภายในประเทศและกรณีข้ามประเทศ ประเด็นที่น่าสนใจในลำดับถัดมา ได้แก่ ปัจจัยกำหนดระดับของความเป็นประชาธิปไตย (democratic regulator) ในโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งประกอบด้วย 4 ปัจจัย ดังแสดงในแผนภาพที่ 1 (หน้าถัดไป) ได้แก่ (Best & Wade, 2007, p. 405–411)

1) การตลาด (market) หมายถึง หลักการทางตลาดเกี่ยวกับอัตราค่าใช้จ่ายในการใช้บริการอินเทอร์เน็ต หากมีอัตราไม่สูงหรือแพงมาก ย่อมส่งผลให้เกิดการเข้าถึงและใช้อย่างกว้างขวาง หนุนเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและติดต่อสื่อสารกันในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองการปกครอง การดำเนินนโยบายภาครัฐ เช่นนี้แล้วอาจถือได้ว่าเป็นการเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตย ในทางตรงข้ามหากมีอัตราสูง ย่อมส่งผลให้เกิดการเข้าถึงและใช้ในวงจำกัด อันเป็นการลดระดับความเป็นประชาธิปไตยลง ซึ่งรัฐบาลจีนและพม่าเคยถูกวิพากษ์ว่า ใช้มาตรการกำหนดราคาค่าบริการอินเทอร์เน็ตในระดับสูง เพื่อหวังผลให้ประชาชนใช้น้อย ที่ส่งผลเชิงบวกกับฝ่ายรัฐบาลในท้ายที่สุด

2) โครงสร้างเกี่ยวกับรหัสการเข้าถึงเว็บไซต์ (architecture or code) จำแนกออกเป็น

(2.1) encryption software หมายถึง โปรแกรมการเข้ารหัสลับ ด้วยจุดมุ่งหมายป้องกันมิให้ผู้อื่นที่มิใช่พวกเดียวกันเข้ามาในเว็บไซต์เพื่อดูข้อมูลต่าง ๆ ของตนได้ สำหรับโปรแกรมที่เด่น ๆ อาทิ SSL (Secure Sockets Layer) PGP (Pretty Good Privacy) เป็นต้น หากเป็นกรณีในกลุ่มหรือองค์กรเคลื่อนไหวต่าง ๆ ใช้โปรแกรมนี้ในการป้องกันมิให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาสืบข้อมูลความเคลื่อนไหว อาจถือได้ว่าเป็นการเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตย ในแง่การป้องกันการแทรกแซงจากรัฐ ยกกรณีตัวอย่างการใช้วิธีนี้เช่น องค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International: AI) องค์การนอกภาครัฐระหว่างประเทศซึ่งทำวิจัยและส่งเสริมสิทธิมนุษยชน (Human Rights Watch: HRW) องค์การสืบสวนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Investigation Agency: EIA) และหากเป็นกรณีที่รัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยมใช้โปรแกรมนี้เพื่อค้ำจุนหนุนเสริมวิถีแห่งระบอบตน ก็ถือได้ว่าเป็นการลดระดับความเป็นประชาธิปไตยลง

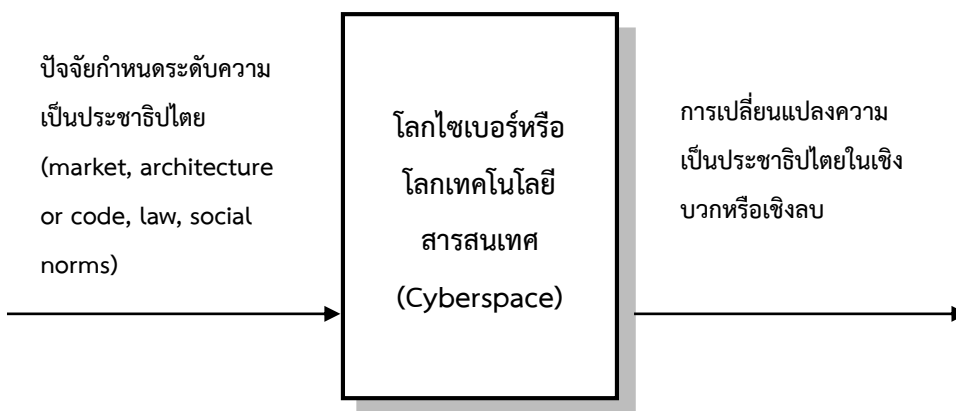
(2.2) filtration software หมายถึง โปรแกรมที่รัฐบาลใช้ป้องกันมิให้พลเมืองหรือผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไปสามารถสื่อสารซึ่งกันและกันหรือเข้าเว็บไซต์หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ที่รัฐบาลเห็นว่าก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบทางการเมืองหรือความมั่นคงของรัฐ ทำให้มีนัยเชิงลบต่อระดับความเป็นประชาธิปไตยในแง่ของการขาดเสรีภาพในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ ยกตัวอย่าง

กรณีรัฐบาลจีนบล็อกเว็บไซต์ “ฝ่าหลุนกง” รวมถึงรัฐบาลสิงคโปร์ เวียดนาม ซาอุดีอาระเบีย บาห์เรน เยเมน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ และไทย ได้ดำเนินวิธีการนี้เช่นเดียวกัน

3) กฎหมาย (law) หมายถึง ตัวบทกฎหมายที่บังคับใช้ในรัฐนั้น ๆ หากมีลักษณะเอื้อหรือหนุนเสริมต่อเสรีภาพในการใช้อินเทอร์เน็ต ถือได้ว่าเป็นการเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตย แต่หากเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม ระดับความเป็นประชาธิปไตยย่อมลดน้อยถอยลง

4) บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) หมายถึง ความมีบรรทัดฐานทางสังคมของสังคมแต่ละสังคมที่มีบริบทไม่เหมือนกัน หากเป็นสังคมที่ช่วยตรวจสอบผู้ใช้อินเทอร์เน็ตด้วยกันเองไม่ให้เป็นไปในทางเสื่อมเสีย ผิดศีลธรรมจรรยา หรือเจตนาเชิงลบต่อการเมืองการปกครอง อาจถือได้ว่ามีความเป็นประชาธิปไตยในระดับหนึ่งที่เกิดจากการควบคุมดูแลกันเองในหมู่ประชาชน แต่หากเป็นสังคมที่สภาพโดยทั่วไปตกอยู่ภายใต้การควบคุมจำกัดของภาครัฐ ผลย่อมเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม

แผนภาพที่ 1 ปัจจัยกำหนดระดับความเป็นประชาธิปไตย

อีกประเด็นเพิ่มเติมที่น่าสนใจ ได้แก่ เรื่ององค์ประกอบของภาวะความเป็นพลเมืองอิเล็กทรอนิกส์มีอยู่ 4 ข้อ คือ (Gerodimos, p. 26-31)

1) การเข้าถึง (access) หมายถึง สิทธิของพลเมืองที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเท่าเทียมและเป็นสากล

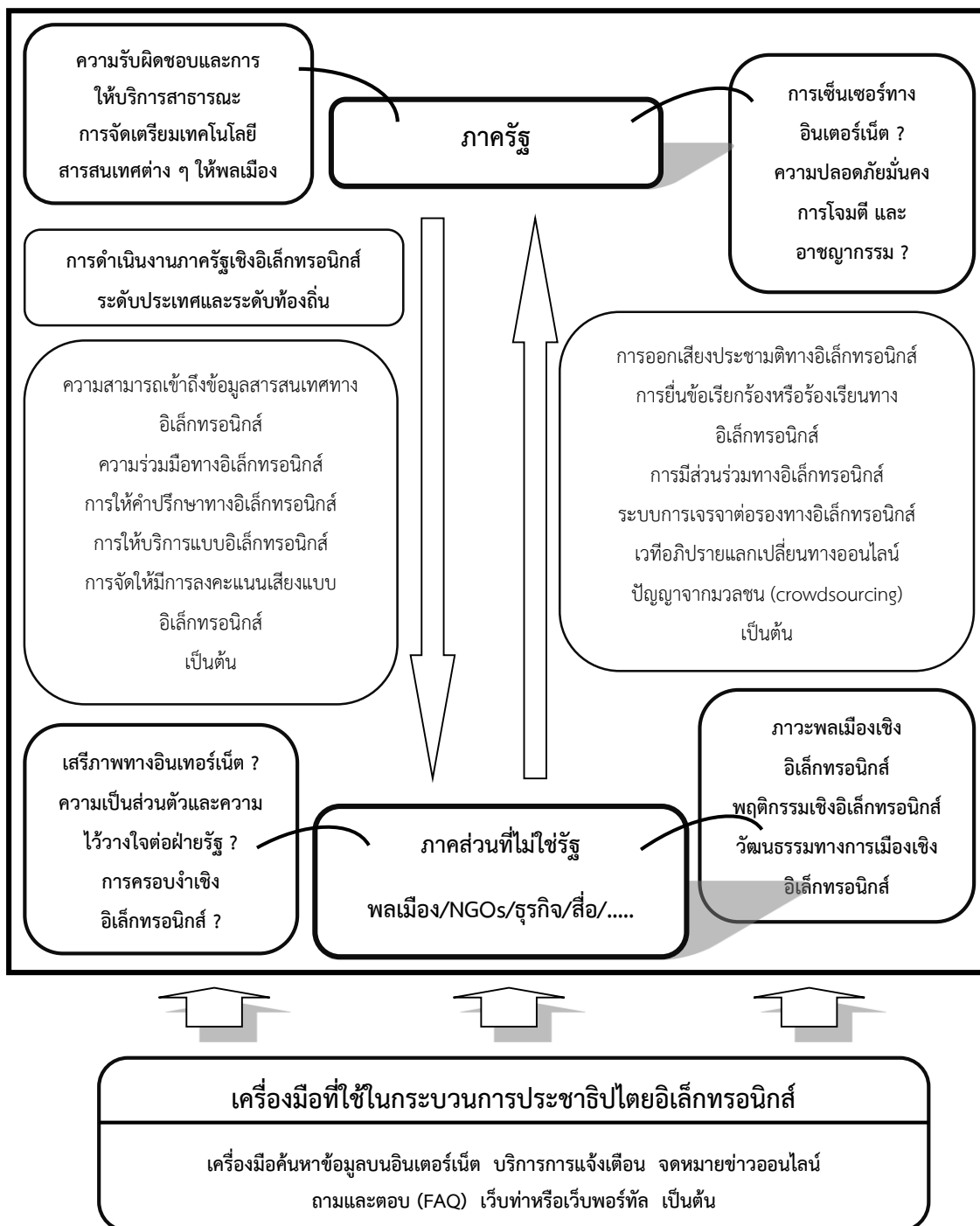
2) การมีส่วนร่วมภายใต้ความรู้สึกผูกพัน (engagement) หมายถึง การที่พลเมืองมีแรงดลใจ มีความเชื่อมั่น มีการศึกษาเกี่ยวกับการเมือง อันนำไปสู่ความรู้สึกผูกพันกับเรื่องราว ความเป็นมาเป็นไป และกระบวนการต่าง ๆ ทางการเมือง ซึ่งเชื่อมโยงนำไปสู่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยความเต็มใจด้วยความรู้สึกผูกพันอย่างแท้จริง มิใช่ด้วยรูปแบบหรือการถูกบังคับ

3) การปรึกษาหารือ (deliberation) หมายถึง การที่พลเมืองซึ่งมีความคิดเห็นและแนวคิดที่แตกต่างกันสามารถพูดคุย สนทนากันด้วยเหตุด้วยผล ในลักษณะปรึกษาหารือเพื่อนำไปสู่การหาทางออกร่วมกันในเรื่องนั้น ๆ

4) การเชื่อมโยงกันระหว่างพลเมืองกับผู้ปกครอง (link between civic input and public policy output) หมายถึง ผู้ปกครองหรือรัฐบาลเปิดช่องทางการสื่อสารเพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอแนะจากพลเมืองในกระบวนการนโยบาย ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดนโยบาย การดำเนินนโยบาย ไปจนถึงขั้นตอนการประเมินนโยบาย

นอกเหนือจากข้อมูลทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม และสรุปประมวลหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ แสดงไว้ในแผนภาพที่ 2 (หน้าถัดไป) เพื่อเป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์อันนำมาซึ่งคำตอบโจทย์ที่ตั้งไว้ในตอนต้นของบทความ (ดูรายชื่อวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบรรณานุกรม)

แผนภาพที่ 2 หัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์

แผนภาพที่ 2 แสดงถึงหัวข้อประเด็นสำคัญ ๆ ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ เมื่อพิจารณาเริ่มต้นจากฝ่ายรัฐบาลหรือภาครัฐไปยังฝ่ายพลเมือง เอ็นจีโอ ธุรกิจเอกชน สื่อ ภาครัฐดำเนินงานทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่นในการจัดเตรียมเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ให้พลเมือง (เรียกโดยรวม) สามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้ (e-access to information) มีการให้บริการแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-service) การจัดให้มีการลงคะแนนเสียงแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-voting) เป็นต้น โดยอยู่ภายใต้หลักคิดเรื่องความรับผิดชอบและการให้บริการแก่สาธารณะ ซึ่งมีประเด็นที่ภาครัฐต้องขบคิดและทบทวนอยู่ตลอดเวลา ว่า การเซ็นเซอร์ทางอินเทอร์เน็ต (internet censorship) ควรดำเนินการในระดับใด ถึงจะถือได้ว่ามีความเหมาะสม ไม่ละเมิดความเป็นประชาธิปไตยในสายตาของฝ่ายอื่น ๆ ซึ่งฝ่ายรัฐนิยมอ้างถึงประเด็นความปลอดภัยมั่นคง การโจมตี และอาชญากรรม (security, attacks, and crime) สำหรับความจำเป็นที่ต้องมีการเซ็นเซอร์

ในทางกลับกัน เมื่อพิจารณาเริ่มต้นจากฝ่ายพลเมือง เอ็นจีโอ ธุรกิจเอกชน สื่อ ไปยังฝ่ายรัฐบาลหรือภาครัฐ ยกตัวอย่างความเป็นไปที่เกิดขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-participatory) การยื่นข้อเรียกร้องหรือร้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-petitioning) การจัดเวทีอภิปรายผ่านทางออนไลน์ (online forums) เป็นต้น (กรณีคำศัพท์อื่น ๆ อธิบายไว้ในส่วนถัดไปของบทความ) ภายใต้หลักคิดเรื่องภาวะความเป็นพลเมืองอิเล็กทรอนิกส์ (e-citizenship) พฤติกรรมอิเล็กทรอนิกส์ (e-behavior) วัฒนธรรมทางการเมืองอิเล็กทรอนิกส์ (e-political culture) เป็นต้น ซึ่งมีประเด็นเชิงตั้งคำถามสำคัญด้วยเช่นกัน ว่า พลเมืองควรมีเสรีภาพทางอินเทอร์เน็ตในระดับใด (internet freedom) ที่เหมาะสม อันนำมาซึ่งความเป็นส่วนตัวและความไว้วางใจต่อฝ่ายรัฐ (privacy and trust) โดยไม่คิดว่าฝ่ายรัฐมาครอบงำตน (e-domination)

ส่วนที่พิจารณาเป็นการเพิ่มเติม ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อนความเป็นประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ให้เกิดความสมบูรณ์เป็นไปในทิศทางบวก เช่น เว็บไซต์ช่วยค้นหาข้อมูล จดหมายข่าวออนไลน์ เป็นต้น

ในกรณีของการลงคะแนนเสียงแบบอิเล็กทรอนิกส์ ผู้เขียนขอเสนอกรณีตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ ออสเตรเลีย แคนาดา ฝรั่งเศส และญี่ปุ่นใช้ระบบผสมระหว่างเครื่องลงคะแนนเสียง (voting machines) และการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต (internet voting) ออสเตรีย

เอสโตเนีย และสวีเดนใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต บราซิล อินเดีย คาซัคสถาน เปรู รัสเซีย สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักรไอบีเรีย และเวเนซุเอลาใช้เครื่องลงคะแนนเสียง (Uzedhe & Okhaifoh, 2016, p. 627-636)

ที่เยอรมนี ไอร์แลนด์ และเนเธอร์แลนด์ ไม่ใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต ด้วยเพราะมีการต่อต้านภายในประเทศที่ไม่เชื่อมั่นในระบบนี้ ที่ปารากวัยเคยใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต แต่มายกเลิก และกลับไปใช้ระบบบัตรเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2008 ที่สหราชอาณาจักรเคยใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ตในปี ค.ศ. 2002 2003 และ 2007 และยกเลิกการใช้ระบบดังกล่าวหลังจากนั้นด้วยเพราะการร้องเรียนจากพรรคการเมือง ฝ่ายค้านในประเด็นความปลอดภัยในการใช้ระบบนี้

ประเทศที่กำลังทดลองใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต เช่น อาร์เจนตินา เบลารุส ชิลี สาธารณรัฐเชค ฟินแลนด์ อิตาลี ลัตเวีย เม็กซิโก เนปาล โปแลนด์ โรมาเนีย สเปน เกาหลีใต้ เวเนซุเอลา คอสตาริกา และอีกหลายประเทศในทวีปเอเชีย ทวีปอเมริกาใต้ และทวีปยุโรป กานาและไนจีเรียกำลังพิจารณาและวางแผนจะทดลองใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต

ที่นามิเบียเพิ่งผ่านการใช้ระบบการลงคะแนนเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต และประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจ โดยประเทศแซมเบียและซิมบับเวเตรียมดำเนินรอยตามแบบอย่างในนามิเบีย จากที่ได้กล่าวอธิบายมาเป็นลำดับทั้งหมดข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่ ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไม่สามารถดำเนินไปด้วยวิธีทางอันเป็นอิสระด้วยสภาวะธรรมชาติของตนเอง โดยไม่ต้องให้รัฐบาลหรือภาครัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวในลักษณะของการวางแผนและกำหนดเป็นนโยบาย ด้วยเพราะว่า ภาครัฐมีบทบาทหน้าที่เป็นจักรกลสำคัญยิ่งในกระบวนการทำให้ความเป็นประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างสัมฤทธิ์ผล โดยมีฝ่ายพลเมืองและภาคส่วนอื่น ๆ ตรวจสอบถ่วงดุลอยู่เสมอ เพื่อมิให้ภาครัฐดำเนินงานโน้มเอียงไปในทางเผด็จการอำนาจนิยม ผู้เขียนมองต่อไปว่า หากฝ่ายภาครัฐและฝ่ายพลเมืองร่วมกันขับเคลื่อนประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไปในทิศทางบวกเชิงสร้างสรรค์ซึ่งกันและกันแล้ว ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์น่าจะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าการฉุดรั้ง

นั่นหมายความว่า ฝ่ายภาครัฐต้องกำหนดเป็นแนวนโยบายและวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อรับมือกับเรื่องประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ ผู้เขียนขอยกตัวอย่างงานวิจัยคุณูปการเชิงคุณภาพเรื่อง “ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์: ยุทธศาสตร์สำหรับประเทศบาหลีเรน

(Electronic Democracy, Strategy for Bahrain)” ของ Al Amer (Al Amer, 2009) เพื่อให้เห็นว่า ในต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ถึงขั้นศึกษาวิจัยเพื่อการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ โดยงานชิ้นนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การนำนโยบายประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มาสู่การปฏิบัติให้ได้ผลในเชิงบวก ต้องพิจารณาบริบทด้านวัฒนธรรมและศาสนาด้วย ระบบการออกเสียงเลือกตั้งแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-voting) และการพูดคุยเชิงให้คำปรึกษาแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-consultation) เป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมในการนำมาใช้กับบาห์เรน มีการนำเสนอยุทธศาสตร์ 7 ข้อ ยกตัวอย่างเช่น ยุทธศาสตร์การเพิ่มการเรียนรู้และความตระหนักในเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับพลเมืองในประเทศ ยุทธศาสตร์การสร้างให้ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มีความน่าเชื่อถือ ใช้งานได้ ปลอดภัย และโปร่งใส เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่า สังคมไทย ควรมีกระบวนการและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (e-democracy) ดังนี้ คือ ภาครัฐไทยและภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันพิจารณาเพื่อวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ไว้ล่วงหน้าทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยใช้เครื่องมือช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (e-democracy tools) ดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้มีส่วนช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมอย่างผูกพันของพลเมืองในกระบวนการดำเนินนโยบายภาครัฐ ดังแสดงในตารางที่ 2 ให้เกิดความมีสัมฤทธิ์ผลมากยิ่งขึ้นในยุคดิจิทัลนี้ (Kubicek, 2007, p. 9, 24)

“สภาพพัฒนาการเมือง” อาจเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ริเริ่มกระบวนการขับเคลื่อนเรื่องนี้ให้เป็นรูปธรรม โดยร่วมกับ “สถาบันพระปกเกล้า” “มหาวิทยาลัย” “กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม” “ภาคพลเมือง” “ภาคประชาสังคม” และอื่น ๆ เพื่อรองรับกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคที่เรียกว่า “ยุคดิจิทัล”

หากมีการริเริ่มเกิดขึ้นแล้วในทางปฏิบัติ ทุกภาคส่วนที่กล่าวถึงข้างต้นสามารถร่วมมือกันวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ร่วมกันดำเนินงาน และร่วมกันติดตามประเมินผลในแต่ละรอบปี รวมถึงการถอดบทเรียนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้นในปีต่อไป เช่นนี้แล้วผู้เขียนเชื่อมั่นว่า ย่อมเป็นการดีกว่าปล่อยให้ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ดำเนินไปด้วยวิถีทางอันเป็นอิสระด้วยสภาวะธรรมชาติของตนเองโดยที่ไม่มีหน่วยงานรัฐและภาคส่วนอื่น ๆ ร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการขับเคลื่อน เหตุผลที่กล่าวเช่นนี้ ด้วยเพราะผู้เขียนวิเคราะห์จำแนกเป็นกรณีดังนี้

กรณีมุ่งเน้นพิจารณาไปที่พลเมืองในสังคมหรือภาคส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐ (กรณีนี้ผู้เขียนมีความกังวลและห่วงใยค่อนข้างมาก) ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์หรือความมีเสรีภาพในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของพลเมืองนั้น หากดำเนินไปภายใต้พฤติกรรมเชิงอิเล็กทรอนิกส์และวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงอิเล็กทรอนิกส์ที่ไร้ทิศทาง ที่เป็นไปตามวิถีแห่งการกระทำและความพึงพอใจส่วนตัวของแต่ละปัจเจกบุคคล โดยขาดกรอบแนวทางเชิงบวกที่ถูกต้องและสร้างสรรค์แล้ว น่าจะส่งผลให้เกิดสภาวะ “ฉุดรั้ง” มากกว่า “เสริมสร้าง” ประชาธิปไตยในภาพรวม (ประชาธิปไตยทั้งที่เป็นและไม่เป็นเชิงอิเล็กทรอนิกส์) ยกตัวอย่างเช่น การโพสต์หรือแสดงความคิดเห็นผ่านทางสังคมออนไลน์ในลักษณะที่ไม่ค่อยรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การยึดมั่นในตนเอง พวกตนเองและฝ่ายตนเอง การคิดและตัดสินใจแบบด่วนสรุปโดยไม่ติดตามและพิจารณาข้อมูลข่าวสารให้ถี่ถ้วนรอบด้านก่อน การพิมพ์ข้อความด้วยภาษาที่ไม่สุภาพ ไม่สร้างสรรค์ เป็นต้น จึงเป็นโจทย์สำคัญยิ่งที่โจทย์หนึ่ง ว่า ควรมีแนวทางอย่างไรที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงอิเล็กทรอนิกส์ของคนในสังคม ดำเนินไปในทิศทางเชิงบวก เหมาะสมและสร้างสรรค์

กรณีมุ่งเน้นพิจารณาไปที่ภาครัฐ ผู้เขียนมองว่า โดยทั่วไปแล้ว ภาครัฐค่อนข้างได้รับประโยชน์จากวิถีประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ ที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ “ประสิทธิภาพและประสิทธิผล” และ “ความเป็นประชาธิปไตย” ของภาครัฐที่มีต่อพลเมืองและภาคส่วนอื่นในสังคม กล่าวคือ ภาครัฐสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานผ่านการใช้ช่องทางและเครื่องมือต่าง ๆ ในเชิงอิเล็กทรอนิกส์ เช่น การให้ข้อมูลภาครัฐทางอิเล็กทรอนิกส์ การให้คำปรึกษาทางอิเล็กทรอนิกส์ การให้บริการแบบอิเล็กทรอนิกส์ การจัดทำมีการลงคะแนนเสียงแบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น รวมถึงการจัดเตรียมช่องทางเชิงอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ไว้ตอบสนองกระบวนการที่แสดงออกซึ่งความเป็นประชาธิปไตย ให้พลเมืองและภาคส่วนอื่น ๆ สามารถสื่อสารไปยังภาครัฐได้ เช่น การออกเสียงประชามติทางอิเล็กทรอนิกส์ การยื่นข้อเรียกร้องหรือร้องเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ การมีส่วนร่วมทางอิเล็กทรอนิกส์ ระบบการเจรจาต่อรองทางอิเล็กทรอนิกส์ เวทีอภิปรายแลกเปลี่ยนทางออนไลน์ ปัญญาจากมวลชน (crowdsourcing) เป็นต้น ช่องทางและเครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนสามารถ “เสริมสร้าง” ภาพลักษณ์ภาครัฐและหนุนเสริมให้ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์เป็นไปในเชิงบวก

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า หากภาครัฐได้เชิญภาคพลเมืองและภาคส่วนอื่น ๆ มาร่วมกันกำหนดทิศทางและขับเคลื่อนในเชิงยุทธศาสตร์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ก็ น่าจะเพิ่มพูนสัดส่วนแห่ง “การเสริมสร้าง” ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ มากยิ่งขึ้นกว่าการ

ดำเนินไปโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้แล้ว ยังสามารถคลี่คลายปมคำถามสำคัญต่าง ๆ ได้แก่ การเซ็นเซอร์ทางอินเทอร์เน็ต ? ความปลอดภัยมั่นคง การโจมตี และอาชญากรรม ? เสรีภาพทางอินเทอร์เน็ต ? ความเป็นส่วนตัวและความไว้วางใจต่อฝ่ายรัฐ ? การครอบงำเชิงอิเล็กทรอนิกส์ ? หมายความว่า ตัวแทนภาครัฐ ภาคพลเมืองและภาคส่วนอื่น ๆ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางในปมประเด็นเหล่านี้ เพื่อแสวงหาทางออกก้าวเดินไปข้างหน้าร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ว่าการเซ็นเซอร์ทางอินเทอร์เน็ตจากภาครัฐ ควรดำเนินการมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย

ภาครัฐควรมีสติในระดับใดสำหรับการเข้าดูข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตของคนในสังคมเพื่อความปลอดภัยมั่นคงของชาติและเพื่อป้องกันการโจมตีและการก่ออาชญากรรมบนโลกไซเบอร์

หากได้สนทนาแลกเปลี่ยนและกำหนดทิศทางร่วมกันอย่างลงตัวแล้ว น่าจะมีส่วนช่วยคลายปมคำถามภายในใจของพลเมืองและภาคส่วนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รัฐได้พอสมควรต่อประเด็นเรื่องความเป็นส่วนตัวและความไว้วางใจต่อฝ่ายรัฐ (ความรู้สึกเป็นส่วนตัวมีมากขึ้น และมีความไว้วางใจภาครัฐมากขึ้น) และการครอบงำเชิงอิเล็กทรอนิกส์ (ความรู้สึกที่ว่าถูกภาครัฐครอบงำลดลง)

กล่าวโดยสรุป ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์มีทั้งกรณีเสริมสร้างและกรณีฉุดรั้งต่อ “ความเป็นประชาธิปไตย” ในภาพรวม ประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไม่ควรถูกปล่อยให้ดำเนินไปด้วยวิถีทางอันเป็นอิสระด้วยสภาวะธรรมชาติของตนเอง ทว่าภาครัฐ ภาคพลเมือง และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรร่วมกันพิจารณาเพื่อวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ไว้ล่วงหน้าทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อขับเคลื่อนประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ไปในทิศทางบวกเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นการเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยมากกว่าการฉุดรั้ง

ตารางที่ 1 เครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยอิเล็กทรอนิกส์ (e-Democracy Tools)

เครื่องมือ	คำอธิบาย
e-Participation Chat Rooms	ห้องสนทนาในเว็บไซต์สำหรับเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม (e-Participation)
e-Participation Discussion forum/board	กระดานหรือเวทียออนไลน์เพื่อเป็นพื้นที่ในการถกเถียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในประเด็นหัวข้อเฉพาะเรื่องต่าง ๆ สำหรับเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม
Decision-making Games	เกมออนไลน์ที่ซึ่งผู้เข้ามาเล่นสามารถสัมผัสถึงรูปแบบจำลองแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในนโยบายเฉพาะเรื่องเฉพาะด้าน
Virtual Communities	พื้นที่บนเว็บไซต์ในลักษณะประชาคมเสมือนจริงที่ผู้เข้าสู่เว็บไซต์สามารถสื่อสารและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
e-Panels	พื้นที่บนเว็บไซต์ที่เปิดให้ผู้เข้าร่วมคัดเลือกคณะบุคคลขึ้นมาคณะหนึ่งเพื่อร่วมในกระบวนการถกเถียงแลกเปลี่ยนมุมมองกันในประเด็นเฉพาะเรื่องต่าง ๆ
e-Petitioning	พื้นที่บนเว็บไซต์ที่เปิดให้พลเมืองสามารถลงทะเบียนเข้ามายื่นเรื่องร้องเรียนต่าง ๆ ผ่านระบบออนไลน์ โดยต้องกรอกข้อมูลส่วนบุคคลลงบนเว็บไซต์ด้วย เช่น ชื่อ ที่อยู่ เป็นต้น
e-Deliberative Polling	พื้นที่บนเว็บไซต์ที่ผสมผสานสองเรื่องไว้ด้วยกัน คือ 1) เวทีการพูดคุยเชิงปรึกษาหารือเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันในกลุ่มเล็ก ๆ 2) การสุ่มตัวอย่างความคิดเห็นในลักษณะการทำโพลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่พูดคุยกันเรื่องนั้น ๆ
e-Consultation	พื้นที่บนเว็บไซต์ที่ออกแบบในเชิงการให้คำปรึกษาเฉพาะเรื่อง โดยให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียในเรื่องนั้นเข้ามาจัดเตรียมข้อมูลสารสนเทศเพื่อรองรับสำหรับคำถามหรือความคิดเห็นของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไป ที่สามารถเข้ามาตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมได้
e-Voting	ระบบการออกคะแนนเสียงออนไลน์ที่สามารถกระทำได้บนโทรศัพท์มือถือ
Suggestion Tools for (formal) Planning Procedures	เว็บแอปพลิเคชัน (web application) หรือแอปพลิเคชันที่เข้าถึงด้วยเว็บเบราว์เซอร์ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์อย่าง อินเทอร์เน็ต หรือ อินทราเน็ต ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของพลเมือง (การแสดงความคิดเห็น) ในกระบวนการการวางแผน
Webcasts	การถ่ายทอดสดผ่านระบบอินเทอร์เน็ตที่เน้นรูปแบบของหน้าเว็บไซต์เป็นหลัก (สามารถพูดคุยสนทนาระหว่างกันผ่านหน้าเว็บไซต์แบบ real time ได้)

เครื่องมือ	คำอธิบาย
Podcasts	ขั้นตอนของการเผยแพร่เสียง (การพูดคุย เล่าเรื่อง สนทนา) และภาพผ่านทางสื่อต่าง ๆ บนระบบอินเทอร์เน็ต โดยผู้ใช้งานสามารถสมัครเพื่อรับข้อมูลผ่านทางระบบฟีด (Feed) แบบอัตโนมัติ เพื่อดาวน์โหลดไฟล์มัลติมีเดียต่าง ๆ เข้าสู่เครื่อง
Wikis	ลักษณะของเว็บไซต์แบบหนึ่งที้อนุญาตให้ผู้ใช้เพิ่มและแก้ไขเนื้อหาได้โดยง่าย ซึ่งบางครั้งไม่จำเป็นต้องมีการลงทะเบียนเพื่อแก้ไข
Blogs	รูปแบบเว็บไซต์ประเภทหนึ่ง ซึ่งถูกเขียนขึ้นในลำดับที่เรียงตามเวลาในการเขียน ซึ่งจะแสดงข้อมูลที่เขียนล่าสุดไว้แรกสุด บล็อกโดยปกติประกอบด้วยข้อความ ภาพ ลิงก์ ซึ่งบางครั้งรวมสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพลงหรือวิดีโอในหลายรูปแบบได้ บล็อกเปิดให้ผู้ใช้เข้ามาอ่านข้อมูล สามารถแสดงความคิดเห็นต่อท้ายข้อความที่เจ้าของบล็อกเป็นคนเขียน ซึ่งทำให้ผู้ใช้เขียนสามารถได้ผลตอบกลับโดยทันที
Quick polls	การทำโพลออนไลน์
Surveys	การสำรวจความคิดเห็นผ่านข้อความต่าง ๆ ออนไลน์
GIS-tools	เว็บแอปพลิเคชันที่เปิดให้ผู้ใช้เข้ามาใช้บริการเกี่ยวกับภูมิสารสนเทศ
Search Engines	เว็บแอปพลิเคชันที่ช่วยในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ด้วยการพิมพ์คำสำคัญลงไปในช่วงค้นหา
Alert services	การสื่อสารทางเดียวด้วยการให้ข้อมูลประชาชนเกี่ยวกับข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การแจ้งผ่านทางอีเมล เป็นต้น
Online Newsletters	จดหมายข่าวออนไลน์
Frequently Asked Questions (FAQ)	คำถามที่พบบ่อย ๆ บนโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งผู้ท่องเว็บสามารถค้นหาคำถามเหล่านี้และอ่านคำตอบที่มีการรวบรวมแสดงไว้แล้ว (ในพื้นที่บนอินเทอร์เน็ตที่จัดเตรียมสำหรับเรื่องนี้โดยเฉพาะ)
Web Portals	เว็บท่า หรือเว็บที่รวบรวมลิงก์เว็บไซต์ และบทความต่าง ๆ โดยการจัดหมวดหมู่ให้ดูง่าย และมีหน้าที่นำพาผู้ชมไปยังเว็บอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
Groupware tools	เครื่องมือที่สนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่ม
LIST SERVS	ช่องทางในการสื่อสารสองทางที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เช่น พลเมืองกับพลเมือง (Citizen2Citizen) พลเมืองกับฝ่ายบริหาร (Citizen2Administration) พลเมืองกับนักการเมือง (Citizen2Politicians) เป็นต้น

ตารางที่ 2 เครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้เพิ่มการมีส่วนร่วมอย่างผูกพันของพลเมืองในกระบวนการดำเนินนโยบาย

ขั้นตอนในการดำเนินนโยบาย	ข้อมูลสารสนเทศ (Information)	การปรึกษาหารือ (Consultation)	การมีส่วนร่วม (Participation)
การจัดทำวาระหรือประเด็นนโยบาย (Agenda-setting)	<ul style="list-style-type: none"> ● การค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้นๆ เฉพาะเรื่องผ่านเว็บไซต์ต่าง ๆ ● การได้รับอีเมลเชิงกระตุ้นเตือนจากภาครัฐ ● การใช้โปรแกรมหรือเครื่องมืออื่นที่ช่วยในการแปลภาษา ● โปรแกรมที่ช่วยขีดแปลภาษาให้มีความถูกต้องและสละสลวยมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> ● การสำรวจความคิดเห็นออนไลน์ ● การอภิปรายผ่านเวทียออนไลน์ ● การจัดพื้นที่บนเว็บไซต์ที่แสดงคำถามที่มีผู้ถามเข้ามาบ่อยครั้ง และคำตอบที่ได้ตอบไว้แล้ว ● การส่งอีเมล ● กระดานข่าวออนไลน์ เป็นโปรแกรมหนึ่งที่ทำหน้าที่เก็บรายการ หัวข้อ หรือข้อมูลที่เป็นที่สนใจ ผู้ที่ต้องการทราบข้อมูลเหล่านี้ อาจโทรศัพท์ผ่านเข้าเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อขอคัดลอกแฟ้มข้อมูล หรือสอบถามข้อความ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ประชาคมอิเล็กทรอนิกส์ (e-communities) ● การยื่นคำร้องหรือการร้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-petitions) ● การออกเสียงประชามติอิเล็กทรอนิกส์ (e-referenda)
การวิเคราะห์นโยบาย (Analysis)	<ul style="list-style-type: none"> ● การสนับสนุนเรื่องการแปลภาษาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ● โปรแกรมที่ช่วยขีดแปลภาษาให้มีความ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ● โปรแกรมที่ช่วยสนับสนุนการปรึกษาหารือ 	<ul style="list-style-type: none"> ● คณะลูกขุนพลเมืองอิเล็กทรอนิกส์ (e-citizen juries) ● ประชาคมอิเล็กทรอนิกส์ (e-communities)

ขั้นตอนในการดำเนินนโยบาย	ข้อมูลสารสนเทศ (Information)	การปรึกษาหารือ (Consultation)	การมีส่วนร่วม (Participation)
	ถูกต้องและสะดวกมากขึ้น		
การกำหนดนโยบาย (Formulation)	<ul style="list-style-type: none"> เครื่องมือหรือโปรแกรมขั้นสูงที่ช่วยในการตีความคำศัพท์เชิงเทคนิคหรือเชิงกฎหมายที่ทำให้ความเข้าใจได้ค่อนข้างยาก 	<ul style="list-style-type: none"> การอภิปรายผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ คณะลูกขุนพลเมืองออนไลน์ เครื่องมือสนับสนุนประชาคมอิเล็กทรอนิกส์ 	<ul style="list-style-type: none"> การยื่นคำร้องหรือการร้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-petitions) การออกเสียงประชามติอิเล็กทรอนิกส์ (e-referenda)
การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ (Implementation)	<ul style="list-style-type: none"> โปรแกรมที่ช่วยทำให้เข้าใจภาษามากยิ่งขึ้น การส่งจดหมายข่าวผ่านทางอีเมล 	<ul style="list-style-type: none"> การอภิปรายผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ คณะลูกขุนพลเมืองออนไลน์ เครื่องมือสนับสนุนประชาคมอิเล็กทรอนิกส์ 	<ul style="list-style-type: none"> การส่งอีเมลแบบกลุ่ม (e-mail distribution lists)
การติดตามและกำกับดูแลนโยบาย (Monitoring)	<ul style="list-style-type: none"> การให้ข้อมูลย้อนกลับทางออนไลน์ รายงานผลการดำเนินนโยบายแสดงทางออนไลน์ 	<ul style="list-style-type: none"> การสำรวจความคิดเห็นออนไลน์ การอภิปรายผ่านเว็บไซต์ออนไลน์ การจัดพื้นที่บนเว็บไซต์ที่แสดงคำถามที่มีผู้ถามเข้ามาบ่อยครั้งและคำตอบที่ได้ตอบไว้แล้ว การส่งอีเมล กระดานข่าวออนไลน์ 	<ul style="list-style-type: none"> การยื่นคำร้องหรือการร้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (e-petitions) การออกเสียงประชามติอิเล็กทรอนิกส์ (e-referenda)

บรรณานุกรม

- Abbot, J. (2012). Democracy@internet.org Revisited: Analysing the Socio-Political Impact of the Internet and New Social Media in East Asia. *Third World Quarterly*, vol 33, No. 2, 333-357.
- Al Amer, M. A. (2009). *Electronic Democracy, Strategy for Bahrain*. (Doctor's thesis). De Montfort University.
- Bailard, C. S. (2012). Testing the Internet's Effect on Democratic Satisfaction: A Multi-Methodological, Cross-National Approach. *Journal of Information Technology & Politics*, 9, 185-204.
- Best, M. L. & Wade, K. W. (2007). Democratic and Anti-Democratic Regulators of the Internet: A Framework. *The Information Society*, 23, 405-411.
- Branstetter, J. (2011). The (Broken?) Promise of Digital Democracy: An Early Assessment. *The International Journal of Technology, Knowledge and Society*, vol. 7, Issue 3, 151-162.
- Clift, S. (2000, November). An Internet of Democracy: Engaging the Fundamental Structure of the Internet with an Eye toward Making it a Real Democracy Network. *Communications of the ACM*, vol 43, No. 11, 31-32.
- Duruji, M., Ayo, C., Gberevbie, D., and Oluranti, J. (2015). Proceedings of the European Conference one-Learning: *The Impact of e-Democracy in Political Stability of Nigeria*, 93-99.
- Edick, C. (2015). The Golden Age of Piracy: Can Open-Source Democracy Redefine Citizenship for the Internet Age?. *Harvard International Review*, summer, 2015.
- Firchow, P. (2013). View from Practice: A Cuban Spring? The Use of the Internet as a Tool of Democracy Promotion by United States Agency for International

- Development in Cuba. *Information Technology for Development*, vol. 19, No. 4, 347–356.
- Fish, E. (2009). Is Internet Censorship Compatible with Democracy? Legal Restrictions of Online Speech in South Korea. *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law* (2), 43-96.
- Georgiadis, C. K. & Others. (Eds). (2012). Global Security, Safety and Sustainability & e-Democracy: 7th International and 4th e-Democracy Joint Conferences, ICGS3/e-Democracy 2011, Thessaloniki, Greece, August 24-26, 2011, Revised Selected Papers. London: Springer.
- Gerodimos, R. Democracy and the Internet: Access, Engagement and Deliberation. *Systematics, Cybernetics and Informatics*, vol. 3, No. 6, 26-31.
- Harašta, J. (2013). Cyber Security in Young Democracies. *Jurisprudence*, 20(4), 1457–1472.
- Hussain, M. M. (2014). Digital Infrastructure Politics and Internet Freedom Stakeholders after the Arab Spring. *Journal of International Affairs*, Fall/Winter 2014, vol. 68, No. 1, 37-56.
- Insua, D. R. & French, S. (Eds). (2010). Advances in Group Decision and Negotiation Volume 5, *e-Democracy: A Group Decision and Negotiation Perspective*. London: Springer.
- Konieczn, P. (2009, March). Governance, Organization, and Democracy on the Internet: The Iron Law and the Evolution of Wikipedia. *Sociological Forum*, vol. 24, No. 1, 162-192.
- Kubicek, H. (2007). Electronic Democracy and Deliberative Consultation on Urban Projects "Putting E-Democracy into Context". Retrieved from http://www.ifib-consult.de/publikationsdateien/Creative_final.pdf

- Lee, C., Chang, K. & Berry, F.S. (2011, May-June). Testing the Development and Diffusion of E-Government and E-Democracy: A Global Perspective. *Public Administration Review*, May | June 2011, 444-454.
- Lidén, G. (2013). Supply of and demand for e-democracy: A study of the Swedish case. *Information Polity*, 18, 217–232.
- Morozov, E. (2011, July-August). Technology's Role in Revolution: Internet Freedom and Political Oppression. *The Futurist*, July-August, 18-21.
- Moss, G. & Coleman, S. (2014). Deliberative Manoeuvres in the Digital Darkness: e-Democracy Policy in the UK. *The British Journal of Politics and International Relations*, vol. 16, 410–427.
- Norrissa, D. F. & Reddick, C. G. (2013). E-democracy at the American grassroots: Not now ...not likely?. *Information Polity*, 18, 201–216.
- Nisbet, E. C., Stoycheff, E. & Pearce, K. E. (2012). Internet Use and Democratic Demands: A Multinational, Multilevel Model of Internet Use and Citizen Attitudes about Democracy. *Journal of Communication* 62, 249-265.
- Rybnikova, I. (2014). E-democracy or e-domination? Critical observations of one e-democracy tool in a local governance Institution in Lithuania. *CoaCtivity: Philosophy, Communication*, vol. 22, No. 1, 3-13.
- Sideridis, A. B. & Patrikakis, C. Z. (Eds). (2009). Next Generation Society Technological and Legal Issues: *Third International Conference, e-Democracy 2009 Athens, Greece, September 23-25, 2009*, Revised Selected Papers. New York: Springer.
- Stoycheff, E. & Nisbet, E. C. (2014). What's the Bandwidth for Democracy? Deconstructing Internet Penetration and Citizen Attitudes About Governance. *Political Communication*, 31, 628–646.

Taylor, J. (2013, September). Editorial: Electronic Democracy, Public Accountability and Public Service Information Provision. *Information Polity*, 18, 197–199.

Uzedhe, G. O. & Okhaifoh, J. E. (2016, July). A Technological Framework for Transparent E-Voting Solution in the Nigerian Electoral System. *Nigerian Journal of Technology (NIJOTECH)*, vol. 35, No. 3, 627–636.

Watson, R. T. & Mundy, B. (2001, January). A Strategic Perspective of Electronic Democracy. *Communications of the ACM*, vol 44, No. 1, 27-30.